

UTREDNING

UTKAST: 2025-04-30

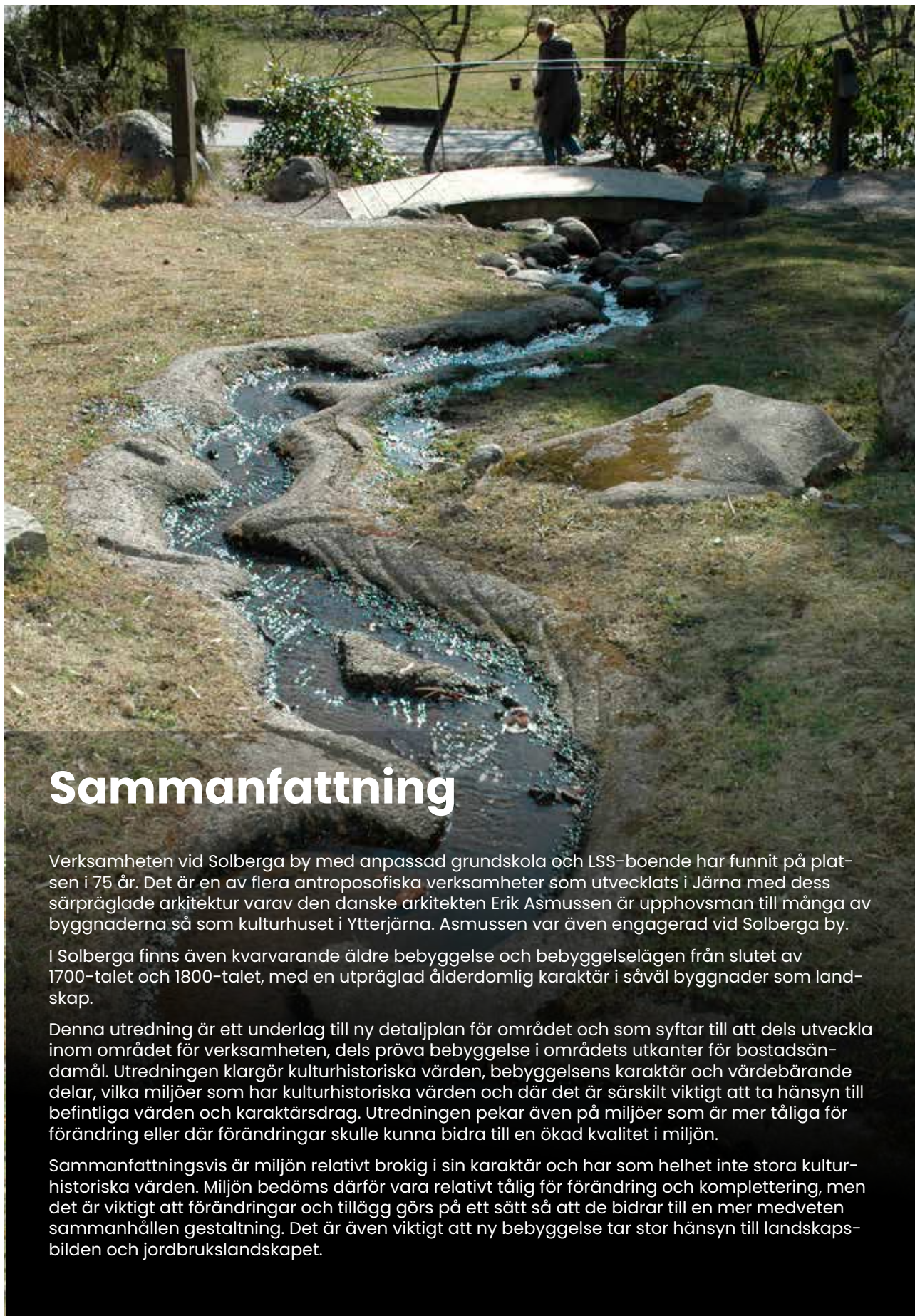
Kulturmiljöutredning för Solberga by

del av fastigheten Håknäs 6:1 m.fl.

Susanna Eschricht, Samhällsbyggnadskontoret
susanna.eschricht@sodertalje.se

Emma Tibblin, Kultur- och fritidskontoret
emma.tibblin@sodertalje.se

Sammanfattning

Verksamheten vid Solberga by med anpassad grundskola och LSS-boende har funnit på platsen i 75 år. Det är en av flera antroposofiska verksamheter som utvecklats i Järna med dess särpräglade arkitektur varav den danske arkitekten Erik Asmussen är upphovsman till många av byggnaderna så som kulturhuset i Ytterjärna. Asmussen var även engagerad vid Solberga by.

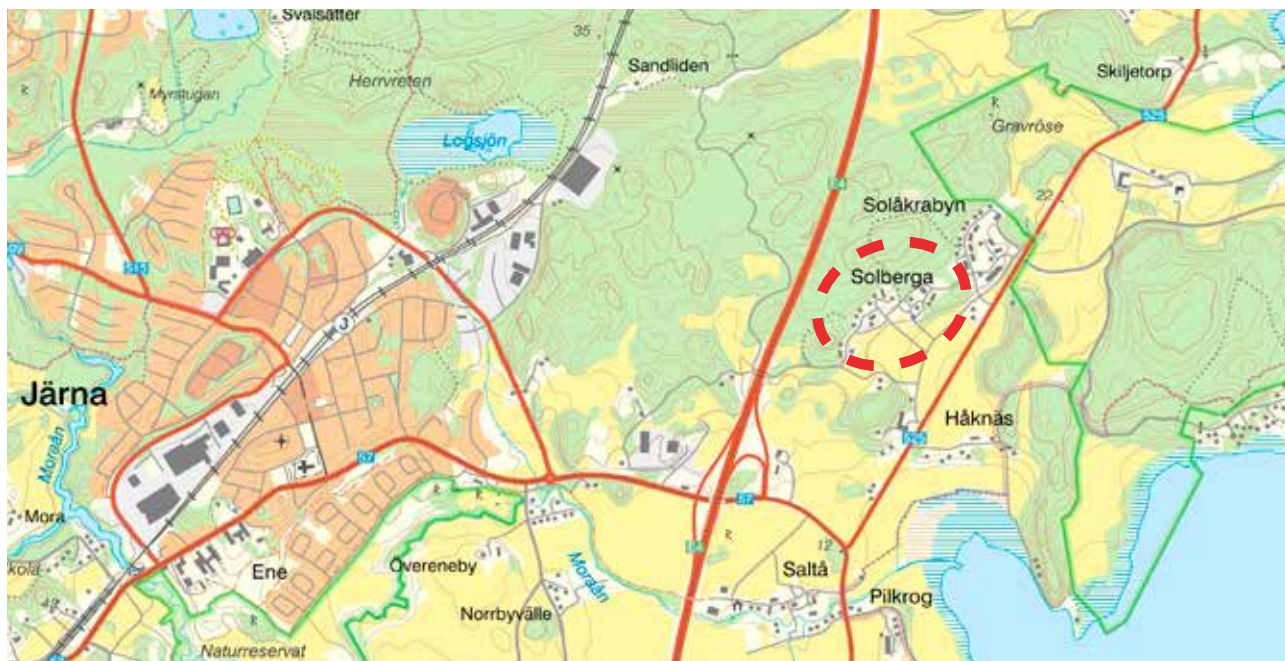
I Solberga finns även kvarvarande äldre bebyggelse och bebyggelselägen från slutet av 1700-talet och 1800-talet, med en utpräglad ålderdomlig karaktär i såväl byggnader som landskap.

Denna utredning är ett underlag till ny detaljplan för området och som syftar till att dels utveckla inom området för verksamheten, dels pröva bebyggelse i områdets utkanter för bostadsändamål. Utredningen klargör kulturhistoriska värden, bebyggelsens karaktär och värdebärande delar, vilka miljöer som har kulturhistoriska värden och där det är särskilt viktigt att ta hänsyn till befintliga värden och karaktärsdrag. Utredningen pekar även på miljöer som är mer tåliga för förändring eller där förändringar skulle kunna bidra till en ökad kvalitet i miljön.

Sammanfattningsvis är miljön relativt brokig i sin karaktär och har som helhet inte stora kulturhistoriska värden. Miljön bedöms därför vara relativt tålig för förändring och komplettering, men det är viktigt att förändringar och tillägg görs på ett sätt så att de bidrar till en mer medveten sammanhållen gestaltning. Det är även viktigt att ny bebyggelse tar stor hänsyn till landskapsbilden och jordbrukslandskapet.

Innehåll

1. Inledning	4
1.1. Bakgrund	4
1.2. Syfte och metod	5
1.3. Vad är kulturmiljö	5
1.4. Hur bedöms kulturhistoriskt värde	5
1.5. Kulturvärden i plan- och bygglagen	6
2. Historia och bebyggelseutveckling	7
2.1. Solbergaområdet under tidigt 1900-tal	8
2.2. Solbergaområdet under 1940-talet	9
2.3. Solberga under sent 1950-tal till 1970-tal	9
2.4. Solberga under sent 1980-tal till idag	10
3. Kulturhistoriskt värde	11
3.1. Områdets karaktär	11
3.2. Värdefull bebyggelse och miljöer	13
4. Tålighet	20
5. Råd och riktlinjer	21
5.1. Utemiljöer och landskapsarkitektur	21
5.2. Komplettering och nyutveckling	23

Solberga ligger i Järna strax öster om E4:an, längs med väg 525

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Solberga ligger i nordöstra Järna, ca 2,5 km fågelvägen från Järna centrum och ca 11 km fågelvägen från Södertälje centrum. Solberga by ligger mellan E4:an i väster och väg 525 Nyköpingsvägen i öster. Föreningen Solberga by är en ideell förening som driver LSS-boende och skola. Här finns en bygemenskap med privata bostäder blandat med LSS-boende, anpassad grundskola för barn mellan 6 – 16 år samt skolfritids och fritidsverksamhet. Föreningen har funnits i 75 år. I norr angränsar Solåkra by som också är en bygemenskap med boende enligt LSS, daglig verksamhet för vuxna och privata bostäder.

Solberga by omfattas av byggnadsplanen Håknäs 7:1, 12:1 m.fl. 0181K-P865C (Solbergahemmet) från 1984. Byggnadsplanen syftar till att möjliggöra bostadshus i anslutning till befintliga vägar och bebyggelse för skolundervisning som tidigare inte kunnat disponeras. Användning som byggnadsplanen medger är bostäder, allmännyttig institution, allmän plats-väg och allmän plats-park och plantering.

Gällande detaljplan för Solberga by från 1984

Stiftelsen Solberga by vill utveckla området för sina behov och nuvarande användning samt möjliggöra för ny bebyggelse i områdets utkanter.

1.2. Syfte och metod

Syftet med kulturmiljöutredningen är att utreda och beskriva Solbergas karaktär, landskapsbild och kulturvärden inför planläggning. Utredningen ska klargöra vilka miljöer och byggnader som har kulturvärden och som speglar Solbergas bys historia i olika faser. Utredningen ska även förtydliga vilka karaktärsdrag som är viktiga att ta hänsyn, både vad gäller bebyggelse och strukturer. Byggnader med bedömt kulturhistoriskt värde beskrivs översiktligt med vilka egenskaper och detaljer som utgör en del av byggnadens värde.

Utredningens metod utgår från Riksantikvarieämbetets plattform för kulturhistorisk värdering och urval samt tar stöd i Boverkets råd för kulturhistorisk värdering. Värdering och bedömning bygger på platsbesök och historiskt källmaterial.

Utredningen bedömer även de områden och byggnader som är mer tåliga för förändring och där både tillkommande bebyggelse, tillbyggnader och inte minst landskapsarkitektur kan bidra till en mer kvalitativ helhetsmiljö.

1.3. Vad är kulturmiljö

En kulturmiljö består i princip av hela vår fysiska omgivning, undantaget av helt orörd natur. Det är den av människan skapade och påverkade miljön samt såväl ett materiellt som ett immateriellt arv så som exempelvis ortsnamn eller sägner som är knutna till en plats. Det senare omfattas av det vidare begreppet kulturarv. Begreppet kulturarv användas även för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen som till exempel modernismens kulturarv.

En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild byggnad eller läm-

Ett landskapsavsnitt från Solberga by som visar hur vägarna följsamt följer åkermarken.

ning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. En kulturmiljö avgränsas ofta genom ett historiskt funktionellt samband.

1.4. Hur bedöms kulturhistoriskt värde

För att en byggnad ska betraktas som särskilt värdefull krävs det att byggnadens värde är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse. Detta gäller inte bara enskilda byggnader av monumental karaktär eller stort historiskt värde, utan också byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer. Det gäller också enskilda byggnader som i sig kanske inte är så värdefulla men som blir det genom samhörigheten i ett kvarter eller en bebyggelsemiljö.

För byggnader och tomter kan det konkret innebära att en byggnad är välbevarad från sin tillkomsttid och/ eller har ett tydligt uttryck från den tiden.

Generellt kan man säga att ju äldre en byggnad är och har sin ursprungliga karaktär bevarad, desto större är det kulturhistoriska värdet. Men det kan också vara en yngre byggnad men med ett särpräglad arkitektoniskt uttryck och/ eller typiskt för en viss arkitekturstil. I bedömningen av det kulturhistoriska värdet är det inte bara byggnaden utan hela tomten som bedöms, exempelvis komplementbyggnader

som tar upp huvudbyggnadens formspråk, tidstypisk trädgårdsanläggning, äldre träd, murar och stenläggningar etc.

1.5. Kulturvärden i plan- och bygglagen

Kulturvärden och kulturmiljön är ett allmänt intresse, vilket framgår av såväl Miljöbalken som Plan- och bygglagen. I faktarutan nedan redovisas viktigaste paragraferna som reglerar kulturvärden i plan och bygglagen.

Plan- och bygglagens reglering av kulturvärden (PBL 2010:900)

Hänsyn till stads- och landskapsbilden. (PBL 2 kap. 6 §)

I plan- och bygglagens andra kapitel preciseras ett antal allmänna intressen. Där anges bland annat att man ska ta hänsyn till stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden.

Bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas. Befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara.

Byggnader ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till:

- Stads- och landskapsbilden
- Natur- och kulturvärdena på platsen
- En god helhetsverkan

Kravet gäller vid såväl nybyggnad som ändring – och oberoende av om åtgärden fodrar lov och/eller anmälan eller inte.

God form-, färg, och materialverkan (PBL 8 kap. 1 §)

I plan- och bygglagens 8 kap. 1 § anges att byggnader ska ha en god form-, färg- och materialverkan. Vad som avses med en god form-, färg- och materialverkan ska relateras till platsen byggnaden ska uppföras eller befinner sig på, dvs. hänsyn till omgivningen och i ett sammanhang.

Eftersom kravet på god form-, färg- och materialverkan, det vill säga egenvärdet, är starkt kopplat till kravet på anpassning till omgivningen bör prövningen mot både 2 kapitlet 6§ och 8 kap. 1§ göras parallellt.

Särskilt värdefulla byggnad eller bebyggelseområden får inte förvanskas (8 kap. 13 §)

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. Första stycket ska tillämpas också på

1. Andra anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 7 §,
2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,
3. allmänna platser,
4. bebyggelseområden.

Underhåll (8 kap. 14 §)

Vid underhåll av en byggnad ska hänsyn tas till såväl byggnadens som områdets kulturvärden. Byggnader och andra anläggningar som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska underhållas så att deras särskilda värden bevaras.

Ändring av byggnader ska utföras varsamt (8 kap. 17 §)

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

2. Historia och bebyggelseutveckling

Människor har uppehållit sig i denna del av Ytterjärna sedan förhistorisk tid. Det finns en riklig mängd av fornlämningar i höjdlägen längs de förhistoriska havsvikarna som sträckte sig in mot Järna och som idag utgör bördiga jordar. I närområdet är det framför allt Ulltuna som utmärker sig med sin koncentration av lämningar från bronsåldern.

Namnet Håknäs är omnämnt i skriftliga källor sedan medeltid då det utgjorde en stor by med fem gårdar. Under 1600-talet ägdes Håknäs av ätten Lovisin på Brandalsunds säteri. Under 1700-talet fanns en utskeppningsplats vid viken vid Håknäs bl.a. för den järnmalm som brutits vid Järnagruvorna inåt landet. Vid rysarnas anfall längs den sörmåländska kusten år 1719 förstördes omfattande delar av bebyggelse. Det är oklart när gårdarna byggdes upp men under 1860-talet tycks båda Håknäsgårdarna ha fått nya huvudbyggnader.

Landskapet i området karaktäriseras av dess sprickdalar med tydliga skogstäckta höjdyggar och dalgångar med bördiga jordar. Den djupaste delen av dalgången möter Järnafjärden i öster vilket skapar närkontakt med skärgårdsmiljön. Kulturlandskapet är ett delvis flikigt odlingslandskap med trängre rumsbildningar av odlingsmarker men som övergår i breda dalgångar med stora sammanhängande odlingsmarker vid Järnaslätten i söder.

Bebyggelsen har en traditionell placering på impedimentmark angränsande odlingsmarkerna. Den äldre bebyggelsen är av agrar karaktär med både lågmäld trähusbebyggelse i torp, och senare egnahemsbebyggelse, men också säterier och herrgårdar i en mer påkostad arkitektur så som Farsta gård i närheten.

Blandat med den traditionella agrara bebyggelsen finns i området den särpräglade bebyggelsen från de antroposofiska verksamheterna

Häradskartan från 1901 -1909 över Håknäs

Ekonomiska kartan från 1950-tal över Håknäs

Flygfotot från 1939 visar en vy över Håknäs och Solberga gård mot skogskanten där skolan nu ligger. Lilla Håknäs skimtar till höger och gården Blombacka till vänster. I vänster förgrund syns Stora Håknäs man-gårdsbyggnad och ekonomibyggnader.

som etablerades i Järna från 1930-talet och framåt vid Steinerområdet, Saltå, Mikaelgården, Solåkra och Solberga by. Byggnaderna utmärks av en organisk och symbolmättad präglad arkitektur med naturliga material och en färgsättning med rötter i Goethes färglära. Större delen av bebyggelsen har ritats av arkitekten Erik Asmussen som kommit att sätta en särskild prägel på området.

Utmärkande är också trädgårdarnas organiska uppbyggnader med småskaliga odlingar, biologiska dammar och organiskt utformade vattentrappor. Mellan bebyggelselägena slingrar sig ett småskaligt vägnät som till övervägande del följer äldre vägsträckningar.

2.1. Solbergaområdet under tidigt 1900-tal

Under tidigt 1900-tal omfattade området ett agrart kulturlandskap med odlingsmarker och en spridd bebyggelse, troligen av mindre gårdar och torp. Bebyggelsen var belägen på höjdparter och impedimentmark, i brynzo-

Lilla Håknäs

nerna mellan dessa och odlingsmarkerna. Den idag äldsta kvarvarande bebyggelsen i området bedöms vara Lilla Håknäs vilket kan härstamma från 1700-talet eller äldre i sina äldsta delar. Gårdarna Fridhem och Solberga tillkom troligen under 1800-talets senare hälft.

2.2. Solbergaområd- det under 1940-talet

Redan år 1935 hade det första antroposofiska läkepedagogiska behandlingshemmet etablerats vid Mikaelgården i norra delen av Ytterjärna socken. År 1945 påbörjades den läkepedagogiska verksamheten för barn vid Solberga genom Gustaf och Agatha Ritters initiativ. Troligen uppfördes bostadshusen Överås, Solhem och Fläder i samband med detta.

Byggnaderna Överås, Solhaga och Fläder är kvarvarande bebyggelse från 1940- och 50-talen med en för den tidens modernistiska trähusbebyggelsen en vanlig karaktär. Karaktäristiskt är de småskaliga trähusens höga sockelvåningar, en traditionell placering av spröjsade fönster, lätta sadeltak med enkelt utformade taksparrar och fasader av stående locklistpanel med knutbrädor.

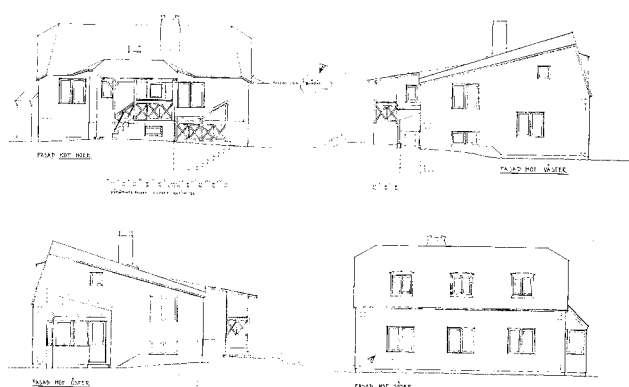
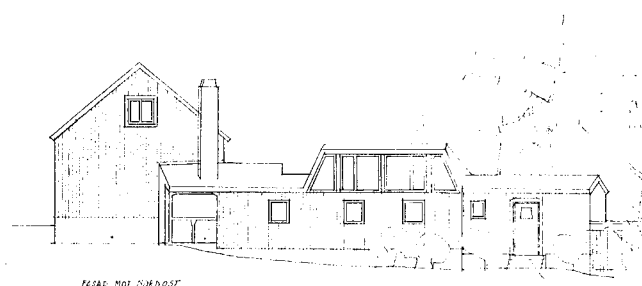
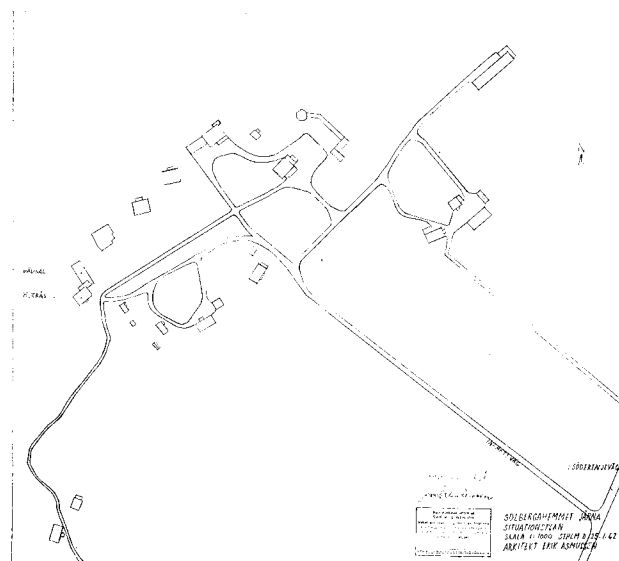
2.3. Solberga under sent 1950-tal till 1970-tal

En ny typ av asymmetrisk träpanelarkitektur som karaktäriserades av variation och landskapsanpassning i placeringen infördes på Solberga i slutet av 1950-talet. Den kom att bli präglade för områdets fortsatta utveckling.

De första husen att uppföras i denna arkitektur var bostadshusen Körsbärsgården och Rönnbärsgården samt byggnaden Valhalla, ritade av den internationellt erkände arkitekten Erik Asmussen. De utgör tidiga verk av honom i Ytterjärna. Åren 1961–62 uppfördes Vävsalen i närheten av dessa, även denna efter ritningar av Asmussen som också gjorde en situationsplan för denna del av området. Vävsalen vidbyggdes det befintliga huset Österås.

Kring samma tid kompletterades Körsbär- och Rönnbärsgården med syskonhuset Blåbärsgården vilket har stora likheter med de övriga men avviker i detaljer. Det ritades av en annan arkitekt liksom även bostadshuset Hjortron, ritat av Erik Olof Holmberg.

Några år senare gjorde Asmussen illustrationsplan för den nordöstra delen av området

Illustrationsplan över Solberga by, fasadritning för Vävsstugan och för Körsbär och Rönnbär, Erik Asmussen 1960-tal

som planerades med både mindre bostadshus samt ett större flerbostadshus. Han tog även fram förslag till utformningen av dessa i samma typ av arkitektur som i den nordvästra delen av området men istället så uppfördes husen Smultron, Svalan och Lärkan 1967, ritade av andra arkitekter.

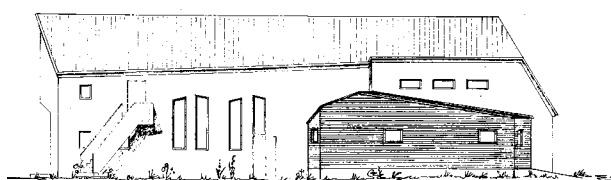
Flerbostadshuset Ekgården var det som mest avvek från de nya byggnaderna genom en mer tätortsmässig flerbostadshusarkitektur, typisk för tiden. År 1969 fastställdes den första byggnadsplanen för området.

Under 1970-talet skedde det en stor expansion av området när skolbyggnaderna i den nordöstra delen av området anlades. Samlingshuset Arken uppfördes 1976 och två år senare antogs bygglov för skolbyggnaden som ritats av Södertälje arkitekt och byggnadsbyrå Tage Wallin. Flera av de befintliga husen tilläggsisolerades och moderniserades utvändigt med utbyte av locklistpanel till lockpanel.

2.4. Solberga under sent 1980-tal till idag

Under 1990-talet skedde en stor utveckling av området. Det nuvarande skolområdet formades och den kvarvarande tidigare bebyggelsen fick ge vika för byggnader för skolverksamheten. Den växande verksamheten syntes även det ökade behovet av elevhem. Några befintliga byggnader byggdes till och några fick ändrad funktion från personalbostäder till elevhem. Ett större bostadshus, troligen den äldre huvudbyggnaden, vid Fridhem revs år 1990 för att ge plats för elevhemmet Rubinen år 1991, ritat av Annorlunda arkitekter. Några byggnader tilläggsisolerades och fick en ny utformning av fasadpanelen.

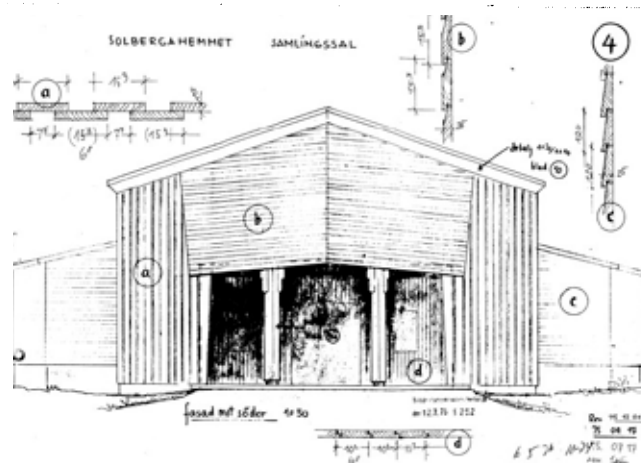
Vädstugan byggdes till i enlighet med husets karaktär efter ritningar av Erik Olof Holmberg vilken medverkat till ett flertal av husen på området innan. Senare års tillbyggnader karaktäriseras av varsamma och anpassade tillägg som även har tillfört kvaliteter i området.

Holmberg E.O.

4.2.1976 Holmberg

Till: Byggnadsnämnden
För: Södertälje kommun
nr 15576 6305
Byggnadsnämnden
16.11.1976
ST 16.11.1976
Arkitekt: Tage Wallin

Samlingshuset Arken, uppförd 1976

FASAD MOT SÖDER

Skolbyggnaden ritad av Tage Wallin, uppförd i slutet av 1970-talet

3. Kulturhistoriskt värde

3.1. Områdets karaktär

Solberga har en något splittrad karaktär genom bebyggelse från olika epoker med en blandning av äldre traditionell agrar bebyggelse, den karaktäristiska antroposofiska arkitekturen och typisk bebyggelse från 1960-talet.

De olika byggnaderna och bebyggelsegrupperna i området har generellt inga tydliga avgränsningar utan flyter samman och gör området svårläst. Detta gör att det kulturhistoriska värdet inte bedöms vara högt för området som helhet. Men varje del som avspeglar de olika tidslagen i området har i sig kvaliteter i såväl arkitekturen som miljön. Särskilt finns det arkitektoniska värden i den typiska antroposofiska arkitekturen och som stärks av att de är ritade av Erik Asmussen eller andra arkitekter som arbetat inom den antroposofiskt inriktade arkitekturen.

Även om området bebyggelsemässigt är varierat är bebyggelsens anpassning till topografin och sparade berghällar en gemensam nämnare över tiden. Även de smala slingrande vägar som följer terrängen håller ihop området liksom grönskan som bär spår av ett äldre kulturlandskap och senare trädgårdar med fruktträd och ädellövträd. I utkanten av området och delvis insprängt bland bebyggelsen finns äldre tallmiljöer.

Vägmaterialet asfalt skiljer sig från kulturlandskapet, särskilt vid de större parkeringarna och vid skolan. Längs flera av vägarna och gångvägarna finns en kantigare variant av Asmussens betongpollare än de som finns vid Steinerområdet. Parallellt med dess finns även standardiserade gatuarmaturer.

Från området mot öster breder odlingslandskapet ut sig och erbjuder långa siktlinjer med synlig kontakt med Järnafjärden och mot omgivande skogklädda moränkullar och åkerholmar. Till området löper spikraka vägar genom odlingsmarken, varav en utgör huvudentré. Vägarna har samma sträckning som vid förra sekelskiftet 1900.

Vy från Arken med Järnafjärden i horisonten

Landskapselement karaktäristiska för miljön

- Pollare- Erik Asmussen
- Enkla träbänkar med betongsidor
- Berghällar mellan bebyggelsen
- Smala vägar
- Stora ädellövträd, björkar och frukt-träd vid bebyggelse
- Del av äldre allé vid skolan
- Anpassade små funktionsbyggnader som miljöbod
- Lekmiljöinslag i labyrinter, dekorativa stenplattor, betongdjur, vattentrappa, bro och liten bäck

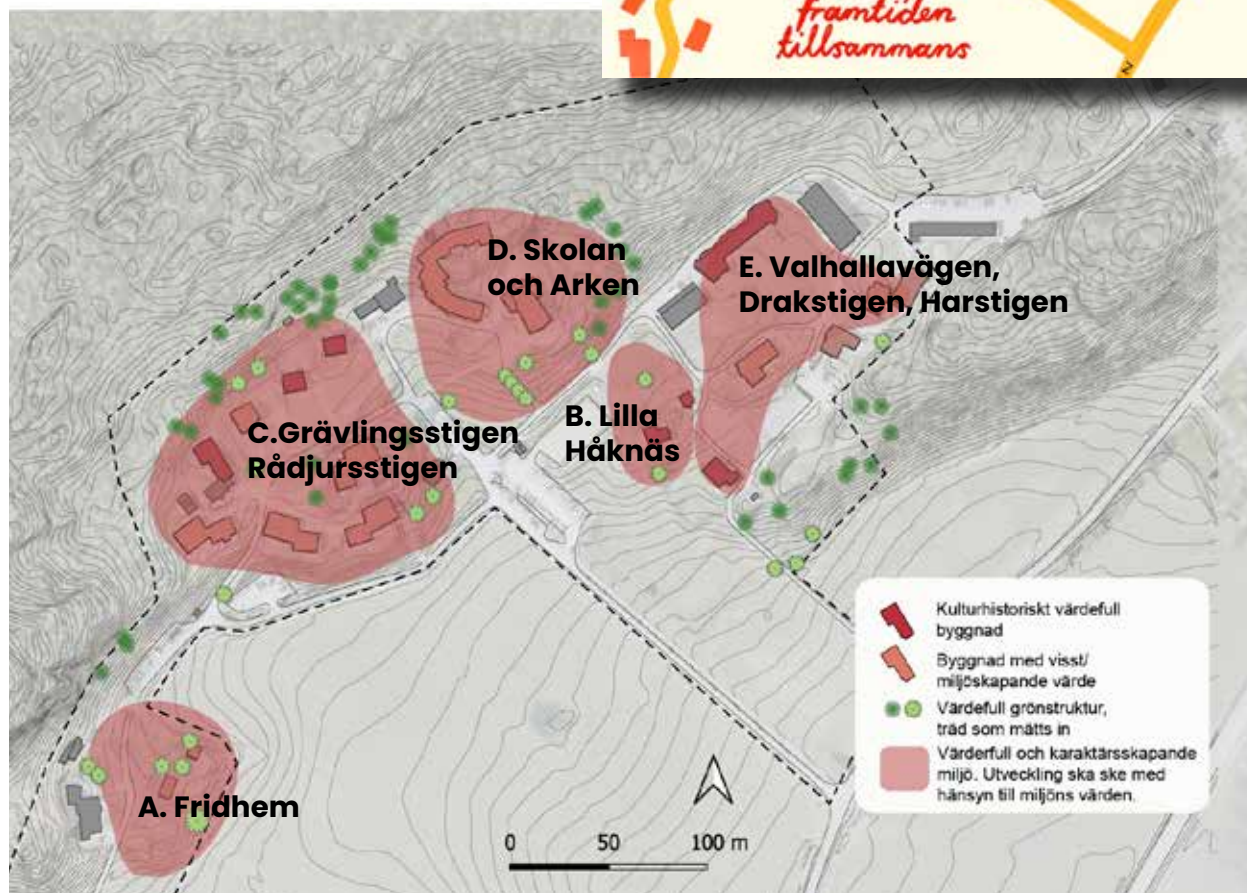

3.2. Värdefull bebyggelse och miljöer

Illustrationskartan visar vilka byggnader och miljöer inom Solberga by som bedöms ha kulturhistoriska värden. Miljöerna är avgränsade av att bebyggelse har historiskt samband utifrån tillkomsttid och/ eller uttryck i såväl bebyggelse som omgivande miljö. Några av byggnaderna bedöms vara kulturhistoriskt värdefulla och några bedöms ha visst eller miljöskapande värde. För varje miljö, A,B,C,D och E ges en beskrivning av värdebärande egenskaper, historik och motivering till det kulturhistoriska värdet.

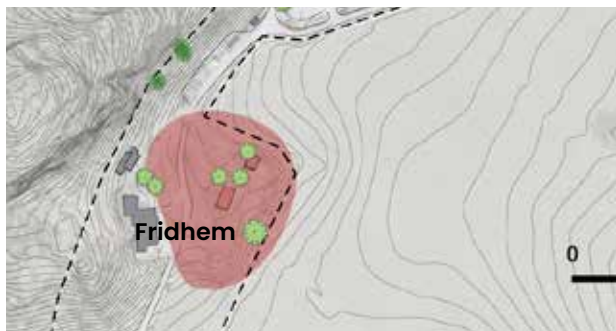
Utifrån lagstiftningen kan båda kategorierna hänföras till PBL 8 kap 13 §, En byggnad eller bebyggelseområde som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Beroende på byggnad och miljö är det därmed inte sagt att förändringar inte får ske, men att ny byggnad, tillbyggnad och ombyggnad ska utföras varsamt så att det kulturhistoriska värdet inte förvanskas. Därmed är även PBL 2 kap 6 § tillämplig då nya byggnader ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till landskapsbilden, natur- och kulturvärden och en god helhetsverkan. För varje miljö finns därför en kort vägledning för hur kulturvärden bör hanteras.

Illustrationskarta över områden med kulturhistorisk värdefull bebyggelse och miljöer. Miljöerna är avgränsade utifrån att de har en sammanhållande karaktär och/ eller historiskt samband. Inklippt karta över vägarna i området från Solberga bys hemsida.

A. Fridhem

Fridhem

Beskrivning

Det kvarvarande boningshuset vid Fridhem är möjligen en del av en tidigare större gård. Byggnaden bedöms vara uppförd under sent 1800- / tidigt 1900-tal men är genom renoveringar omgjord. Volym, form och proportioner är avläsbara. Fasaderna är av en slamfärgsmålrad röd locklistpanel och sadeltaket täckt av rött lertegel.

Motivering

Byggnaden utgör en del av det äldre agrara kulturlandskapets strukturer av torp och gårdar. Bebyggelselagen följer kulturlandskapets agrara byggnadstradition i placering på impedimentmark vid odlingsmarken.

Karaktär och värdebärande delar

- Volym, proportioner, takform
- Fasad- och takmaterial
- Eken på tomten
- Berghällar

Vägledning

Kompletteringar i miljön ska göras med hänsyn till småskaliga byggnadsvolymer så att den ålderdomliga tomten/ gårdstunet fortfarande är läsbar. Tillkommande bebyggelse bör

ansluta till, men behöver inte efterlikna, den äldre agrara bebyggelsen vid Fridhem.

Huvudbyggnaden bör förses med varsamhetsbestämmelser. Eken förses med träfällningsförbud. Byggrätt och placering ska regleras utifrån hänsyn till kulturvärden.

B. Lilla Håknäs

Lilla Håknäs, huvudbyggnaden i bakgrunden,

Beskrivning

Lilla Håknäs är den äldsta kvarvarande byggnaden i miljön, möjligen från sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal, vilket byggnadens åstak talar för. Byggnaden är senare vidbyggd i vinkel. Det finns även en äldre liten stuga, möjligtvis tidigt 1900-tal. Volym, form och proportioner är avläsbara. Fasaderna är av en slamfärgsmålrad röd locklistpanel och sadeltaket täckt av rött lertegel.

Motivering

Byggnaderna utgör en del av det äldre agrara kulturlandskapets strukturer av torp och gårdar. Kring byggnaderna finns kvarvarande fruktträd som bidrar till helhetsmiljön. Bygg-

nadens ålder motiverar ett högt kulturhistoriskt värde, men genom omgivande moderna byggnader är den historiska läsbarheten till stor del borta.

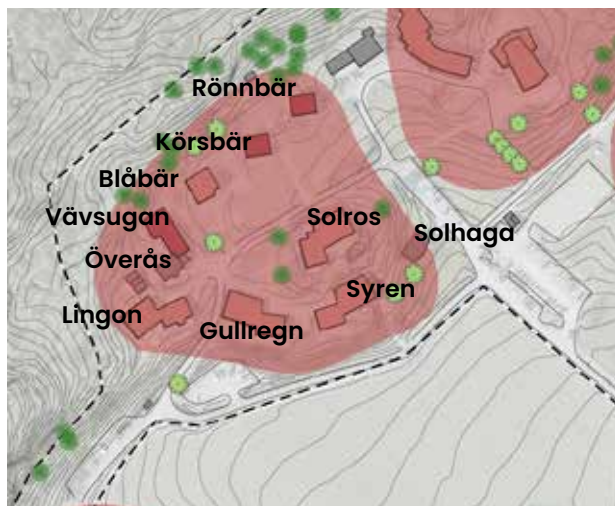
Karaktär och värdebärande delar

- Proportioner, takform
- Fasad- och takmaterial
- Synlig sten
- Berghällar
- Frukttred
- Grusade gångar

Vägledning

Huvudbyggnaden bör föras med varsamhetsbestämmelser och eventuellt rivningsförbud. Kompletteringar i miljön bör hålla ett visst avstånd till byggnaderna. Miljön bör få en tydligare tomtavgränsning med staket, häckar eller annan grönska. Vid kompletterande byggnadsvolymer i miljöns närhet bör påverkan på kulturmiljön utredas.

C. Grävlingstigen – Rådjurstigen

Beskrivning

Miljön längs Grävlingstigen bildar en helhetsmiljö där vävsalen, de tre små personalbostäderna tillsammans med de 10-20 år yngre tvåfamiljshusen hålls samman arkitektoniskt. Vävstugan tillsammans med Valhall, båda ritade av Erik Asmussen, inleder den mer antroposofiskt präglade arkitekturen i området. Vävstugan är ett tidigt exempel på Erik Asmussens arkitektur i Ytterjärna.

Vävstugan

Byggnaden i en våning är sammanbyggd med villan Österås via en låg länk. Byggnaden karaktäriseras av en långsmal byggnadskropp med indrag och variationer i takformer och takfall som bryter ner volymen. Fasader består av stående locklistpanel i rosa kulör, ursprungligen troligen i en mer bruten kulör.

Motivering

Dess för Asmussen kännetecknande arkitektoniska formspråket, här i en tidig form

Karaktär och värdebärande delar

- Takform, variation i takfall och falsat plåttak
- Indraget entréparti med asymmetrisk dörr samt med slät panel
- Panelens utförande
- Olika fönstertyper

Blåbär, Körsbär, Rönnbär

Beskrivning

Tre till stor del likadana små hus i 1 ½ - 1 plan. Arkitekturen utmärks av dess indrag, variation, förskjutna sadeltak med små takkupor, burspråk och upplevs småskalig. Fasader i stående panel, ändrad vid tilläggsisolering. Körsbär har delvis förvanskats genom fönsterutbyte. Byggnaderna har ett visst renoveringsbehov.

Motivering

Dess för Asmussen kännetecknande arkitektoniska formspråket, här i en tidig form i Körsbär och Rönnbär. Blåbär har sin egen karaktär men följer samma form.

Rönnbär i förgrunden Körsbär i bakgrunden

Karaktär och värdebärande delar

- Förskjutna sadeltak som bryts upp av takkupor
- Kantiga burspråk
- Tak- och fasadmaterial
- Olika fönstertyper

Lingon, Gullregn, Syren och Solros

Beskrivning

De fyra tvåfamiljshusen längs höjden vid Rådurstigen är uppförda i början av 1970-talet, ritade av EO Holmberg och Eva Zachrisson. Byggnaderna tar upp karaktärsdrag från Erik Asmussens byggnader, men har mer lågmäld samlad arkitektur med varandra förskjutna byggnadskroppar. Byggnaderna förhåller sig på ett respektfullt sätt till den bergiga höjden mitt i området och är fint anpassade till terrängen.

Arkitekturen ger ett samlat intryck trots variation i fönstertyper och fönsterplacering, fönsterluckor och kulör. Material, de förskjutna sadeltaken håller samman arkitekturen. Smärre tillbyggnader och renoveringar men med hänsyn i utförandet.

Motivering

En samlad lågmäld arkitektur av hög kvalitet som underordnar sig Asmussens tidigare byggnader i miljön. Byggnadernas anpassning efter topografin

Lingon med labyrint i förgrunden

Karaktär och värdebärande delar

- Två mot varandra förskjutna byggnadskroppar i olika höjd
- Terränganpassning
- Förskjutna sadeltak med falsad plåttäckning
- Tak- och fasadmaterial
- Olika fönstertyper samt förekomst av fönsterluckor

Motivering – helhetsmiljön

Miljön utgör det tydligaste och sammanhängande arkitektoniska bebyggelsemiljön i Solberga. Särskilt har småhusen Körsbär och Rönnbär ett högre kulturhistoriskt värde genom att de till stor del är bevarade i sitt originalutförande och med hög arkitektonisk kvalitet. De bildar genom sin placering med Blåbär en medveten arkitektonisk helhet. I miljön är det de äldre husen Solhaga och Österås som bidrar till ett mer splittrat uttryck till helhetsmiljön.

Vägledning

Arkitektoniskt utgör bebyggelsen den mest sammanhållna miljön i Solberga by, varför det är viktigt att studera hur tillkommande bebyggelse kan förhålla sig till och stärka miljöns kvaliteter. Volym, placering och gestaltning av ny byggnad bör studeras inom ramen av planarbetet. För byggnaderna Körsbär och Rönnbär bedöms om- och tillbyggnader negativt påverka byggnadernas arkitektoniska och kulturhistoriska värden.

D. Skolan och Arken

Beskrivning

Skolbyggnaderna utgör med sina olika utbyggnader en helhet som hålls samman med material och färgsättning. Arken uttrycker genom sin volym, färgsättning och placering byggnadens roll som central samlingsplats i Solberga by. Skolbyggnaden bakom Arken rundar följsamt en bergknalle och är anpassad till topografins marknivåer genom att möta höjdskillnader med förhöjd sockel och suterräng. Skolbyggnaden har en variation av indrag, olika takfall, utkragande takfot inpanelad eller öppen med synliga taksparrar och stående träpanel. Skolbyggnaderna har fint anpassade sentida tillägg genom en förlängning av den ursprungliga byggnaden och som berikar arkitekturen i sin variation av släta oregelbundna panel och färgsättning.

I miljön finns för den antroposofiska landskapsarkitekturen karaktäristiska vattentrappor och en fontän. Här finns och en bäck, en bro och sittvänliga skulpturer och organiskt formade bänkar. Asmussens karaktäristiska betongpollare följer de smala gångvägarna med jämna mellanrum. Framför Arkens finns en kvarvarande lindallé som ledde upp till Solberga gård som låg på platsen för skolan.

Motivering

Byggnadernas samspel med landskapets nivåer och byggnadernas karaktär av adderade byggnadskroppar, variation och asymmetri, sammanhållet fasadmaterial- och kulörmässigt. Skolområdets organiska struktur i både smala gångvägar och lekmiljöer med bäck och vattentrappor.

Lindalen framför skolan, en rest av ett äldre kulturlandskap

Lekmiljö vid skolan med fontän och vattentrappor

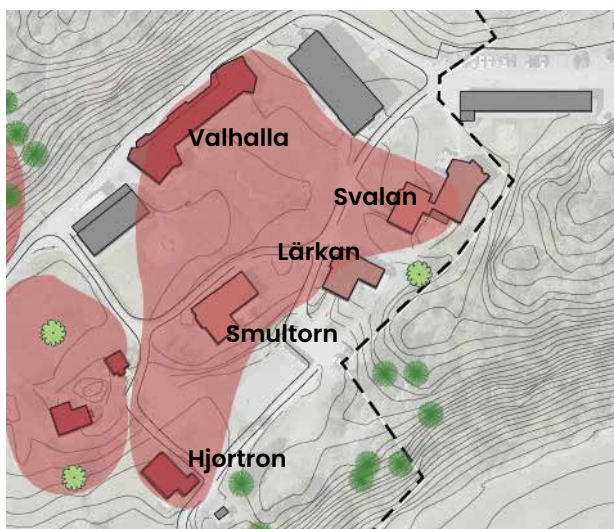
Karaktär och värdebärande delar

- De till varandra adderade byggnadsdelarna
- Byggnadskropparnas olika höjder, indrag och volymer
- Takformer
- Utskjutande takfötter, öppna med synliga sparrar eller inpanelade
- Olika utföranden av fasadpaneler
- Olika fönstertyper och oregelbunden fönsterplacering

Vägledning

Den södra delen av området har en öppen karaktär med en stor kortklippt gräsmatta som möter vägstrukturen nedanför. Denna del har potential att utvecklas med grönska, lekytor och avgränsningar ned mot vägarna, gärna i vegetationsform. Eventuella utbyggnader och tillägg bör följa det adderande tillvägagångssättet som så fint präglar byggnaderna idag och ger dess form en organisk karaktär i samspel med topografien.

E. Valhallavägen, Drakstigen, Harstigen

Beskrivning

Miljön har en öppen och gles karaktär av friliggande byggnader som omges av gräsytor. Mellan byggnaderna löper mjukt formade asfalterade gång- och körvägar. Miljön har en blanda bebyggelse, dels Valhalla som liksom Vävstugan är ritad av Erik Asmussen och som inleder den mer antroposofiskt präglade arkitekturen i Solberga by, dels flerbostadshuset Ekgården i tre våningar, en från tiden typisk bostadslamell från 1960-talet. Den större öppna grönytan vid Valhall är en plats för lek med trädgård och fruktträd.

I miljön finns fyra glest placerade bostadshus Hjortron, Lärkan, Svalan och Nypon- vilka, trots skillnader sinsemellan, bildar en sammanhängande miljö genom deras blandning av modernistisk och organisk arkitektur.

Valhalla

Den långsträckt byggnaden i en våning har för den antroposofiska arkitekturen kännetecknande organiska uttryck med sina indrag och variationer i fönstertyper, takformer och takfall. Fasader är putsade med spritputs. Mot entrésidan finns ett skärmtak som bärs upp av stolpar och som täcker en utanpåliggande förbindelse mellan husets olika rum. Byggnaden följer marknivåerna genom varierad sockelhöjd. Byggnaden har en senare tillbyggnad mot väster som inte följer samma kvaliteter i utformning och i material

Valhalla

Motivering

Ett för Asmussen kännetecknande arkitektoniska formspråk, här i en tidig form.

Karaktär och värdebärande delar

- Takform, variation i takfall och lertegel
- Vindskivornas utformning med större bredd längst ner
- Olika fönstertyper och oregelbunden fönsterplacering
- Fönstertyper med avskurna hörn
- Skärmtakets trädliknande stolpar på organiskt formade betongsocklar
- Ytterdörrarna med glasrutor med avskurna hörn

Hjortron

Byggnad med två mot varandra sidoförskjutna byggnadskroppar i 1 respektive 1 ½ våning, i ett varierat och asymmetriskt formspråk med sadeltak, putsade fasader och en hög utanpåliggande skorsten. Den senare ombyggda entrén har inslag av ett organiskt formspråk i skärmtakets form men även i vindskivorna på den högre byggnadskroppen

Hjortorn

Motivering

Lågmäld byggnad med en arkitektur av hög kvalitet genom de mot varandra ställda byggnadskropparna i olika höjder, vilket ger ett småskaligt intryck. Byggnadens är mycket välbevarad i sitt originalutförande. Byggnaden har ett eget uttryck men ansluter till övriga byggnader i miljön med modernistiskt formspråk med uppbrutna byggnadsvolymer.

Karaktär och värdebärande delar

Sidoförskjutna byggnadskroppar i olika höjder

- Puts
- Skärmtakets form
- Utanpåliggande hög skorsten
- Sadeltaket som i en del, utan avbrott, övergår från den högre delen till den lägre

Nypon-Svalan-Lärkan

Bostadshus i en våning med förskjutningar i byggnadskropparna och med valmade tak. Fasaderna är putsade fasader, kantiga burspråk och med karaktär av variation och asymmetri i en modernistisk utformning.

Motivering

Helhetsmiljö i modernistisk utformning som trots sina raka linjer har inslag av organisk arkitektur med mot varandra ställda byggnadsdelar, präglade av variation.

Karaktär och värdebärande delar

- Kantiga eller geometriska burspråk
- Valmade tak
- Lertegel
- Fasadputs
- Förskjutna byggnadskroppar

Smultron

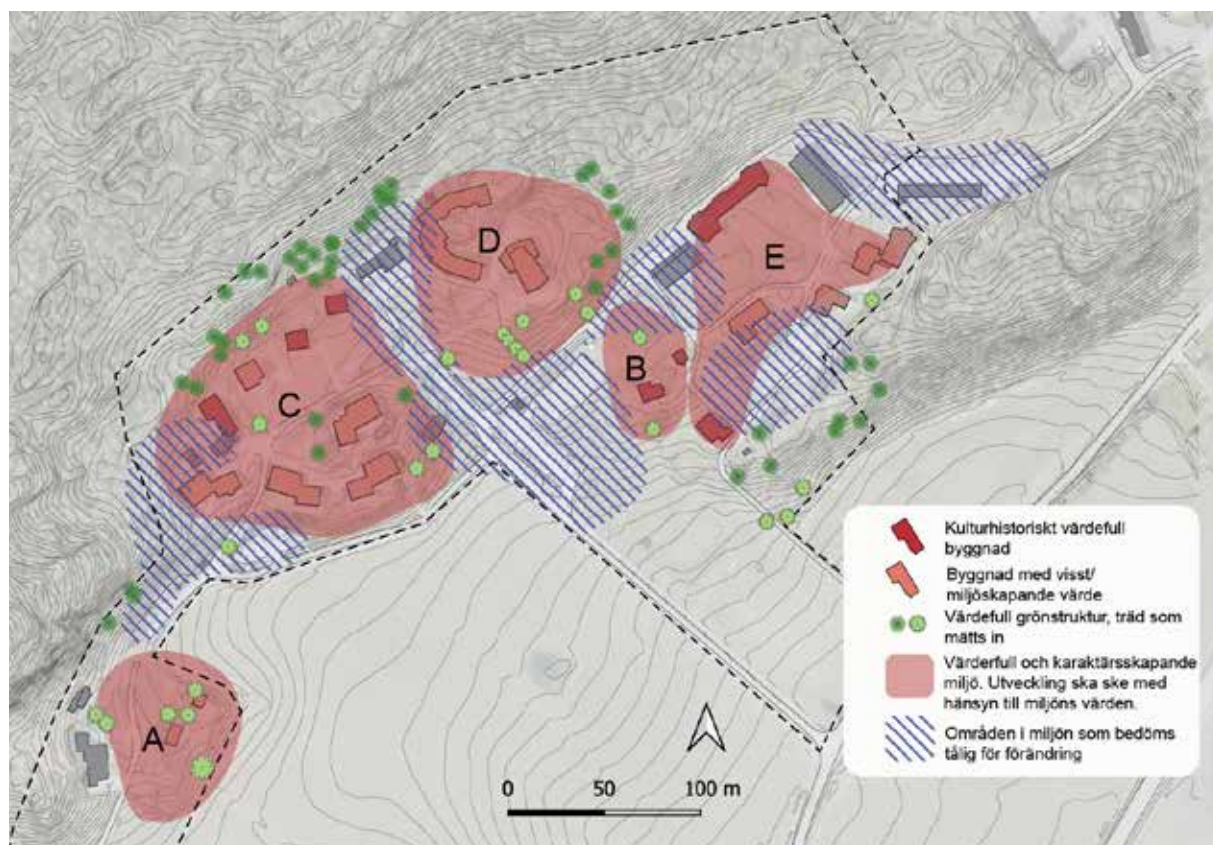

Lärkan och Svalan

Vägledning

Miljön kring den norra delen av område E har en splittrad karaktär. Valhalla är den byggnad som omfattar höga kvaliteter och bör inte byggas till ytterligare för att undvika förvanskning. Intelligande skolbyggnad bedöms inte vara av särskilt värde och kan om behov finns, eventuellt ersättas av annan byggnad. Däremot finns kvaliteter i området i form av fruktträdgården omgivande organiska gångsystem med Asmussens betongpollare. Nya tillägg i miljön bör förhålla sig till nämnda befintliga kvaliteter.

Den södra delen av området har en utvecklings- och förbättringspotential i sin glesa struktur av stora gräsmatteytor.

Illustrationskarta över områden med kulturhistorisk värdefull bebyggelse och miljöer tillsammans med de områden som bedöms tåliga för förändring eller där förändringar skulle kunna bidra till en ökad kvalitet i miljön.

4. Tålighet

Upplevelsemässig har miljön ett relativt splittrat uttryck, men här finns ändå en viss sammanhållen karaktär genom en delvis medveten landskapsarkitektur och genom den antroposofiskt inriktade arkitekturen varav några av byggnaderna är ritade av Erik Asmussen.

Miljön bedöms som helhet tåla tillägg och förändringar, men det är viktigt att tillägg görs på ett sätt så att det bidrar till en mer medveten sammanhållen gestaltning. Här finns i miljön fina exempel från senare år så som utbyggnaden av skolan och om- och tillbyggnader vid Grävlingstigen (område C).

I området finns miljöer som är mer tåliga för förändring eller där förändringar skulle kunna bidra till en mer omhändertagen helhetsmiljö. Exempel är den stora parkeringen vid entrén

som kan få en mer funktionell och välkomnande gestaltning. De stora asfaltsytorna vid såväl parkering som framför skolan upplevs främmande i förhållande till miljön och omgivande landskapsbild. De områden som bedöms tåliga för förändring är markerade med lila skraffering i illustrationskartan ovan.

Även parkeringen vid Ekgården i områdets norra del upplevs storskalig. Flerbostadshuset Ekgården har ursprungligen inte så stora kvaliteter och skiljer sig från omgivande bebyggelse. Byggnaden har därtill fått senare ovarsamma tillägg och fönsterbyten.

Ytan framför skolan domineras även här av asfaltsytor. Här ligger husen Flädern och Solhaga. Byggnaderna bedöms inte ha kulturhistoriska värden och/eller har en karaktär som inte ansluter till arkitekturen i område C eller D.

Parkeringsytan framför skolan. Idag finns byggstängsel för att trafiksituationen är otrygg för barnen.

Även Överås i område C, bedöms bidra till ett splittrat uttryck. Möjligen kan en annan färgsättning bidra till en mer sammanhållen gestaltning tillsammans med Vävstugan.

Marken mellan Hjortron och Lärkan i område E där det idag finns en basketplan som inte ser ut att användas är också en plats där en utveckling kan vara möjlig, alternativt att området får en annan markplanering.

Skolpaviljongen vid Valhalla är en byggnad som bedöms ha få kvaliteter och som på sikt kan ersättas.

*Nyligen uppförd tillbyggnad till skolan.
Pietsch arkitekter.*

4.1. Utemiljöer och landskapsarkitektur

Genom att arbeta med utemiljöerna och anläggningsytor kan området få en mer sammanhållen karaktär.

Verksamheten har behov av parkering, men samtidigt bör inte parkeringen få en så dominant prägel på miljön som den har idag. En mer gestaltad parkering och angöringszon

skulle kunna bidra till en mer välkomnande entré till området.

För att bedöma konsekvenser av detaljplanens genomförande bör en landskapsskiss fastställas för parkeringsytan. Här kan markbeläggningen med fördel bestå av genomsläppliga material så som stenmjöl, grus, hålstensbeläggning, beläggningar med genomsläppliga fogar eller marksten.

Fördelen med mer genomsläppligt material är att det kan bidra med flödesutjämning och rening av dagvatten. Parkeringsytan bör delas upp i rumsbildningar och omges av häckar och träd för att minska upplevelsen av en storskalig parkeringsyta. Även entrévägen behöver studeras genom typsektion och i plan redovisa plats för trädallé, belysning och gångväg.

Angöringszonen med taxibilar för hämtning och lämning av barn och som idag upplevs problematisk bör kunna studeras både från ett säkerhetsperspektiv som gestaltungs- perspektiv.

Det finns även stora gräsytor mellan bebyggelse, särskilt vid Hjortron, Nypon och Svalan. Här kan gräsytor mellan bebyggelsen med fördel ersättas med mer ängsmark alternativt

Referenser markbeläggning, parkering, entré- och -angöringszon

odling. Detta skulle i sin tur vara gynnsamt för pollinationer.

Miljön kring Lilla Håknäs bör få en tydligare tomtavskiljare, gärna med grönska, exempelvis med en syrenhäck

Referenser på rumsskapande landskapsplanering mellan husen med förutsättningar för ökad biologisk mångfald

4.2. Komplettering och nyutveckling

Ny detaljplan syftar till att dels komplettera befintlig bebyggelse för verksamheten, dels pröva ny bebyggelse i områdets periferi. När det gäller komplettering inom befintlig bebyggelse bedöms område C vid Grävlingsstigen som mer känsligt och där komplettering bör studeras mer noggrant. Även förslag på ny skolbyggnad mellan område B och E bör studeras i förhållande till den småskaliga bebyggelsen vid Lilla Håknäs.

De områden som föreslås utvecklas i områdets utkanter ska på sikt avyttras. Här bör ny detaljplan reglera byggrätt genom höjd och fotavtryck lämpligt för terrängen. Område A vid Fridhem bedöms kunna utvecklas men med stor hänsyn till befintlig kulturmiljö vad gäller typologi, skala, material och färgsättning. Området är i gällande detaljplan planlagd för bostadsändamål. I ny detaljplan finns möjlighet att ytterligare styra utformningen för större hänsyn till kulturmiljön och landskapsbilden.

I området strax öster om område E, finns en skogsslänt mot odlingsmarken som föreslås utvecklas för bostäder. Även detta område är till stor del planlagt för bostadsändamål i gällande detaljplan. Genom ett relativt exponerat läge är det här viktigt att nya byggnader tar hänsyn till landskapsbilden genom skala och fasadkulörer. Det finns goda möjligheter att anpassa nya byggnader till den branta terrängen genom suterrängvåning eller förhöjd sockel som tar upp höjdskillnaderna.

Skyddsvärda träd skyddas i detaljplan med trädfallningsförbud. Marknivåer regleras för att undvika olämplig schaktning och fyllning. Ett ytterligare område för bostadshus föreslås strax norr om Ekgården. Även här fanns en tidigare byggrätt för bostäder i gällande detaljplan, men som till stor del tas bort och förläggs längre norr ut för att inte störa skolverksamheten. Detta område bedöms minst känsligt för förändring, men det är viktigt att studera hur bebyggelsen kan anpassas till terrängen och att skyddsvärda träd sparas.

Referenser tillkommande bostadsbebyggelse med hänsyn till kulturvärden, topografin och landskapsbilden

Kulturmiljöutredning för Solberga by

del av fastigheten Håknäs 6:1 m.fl.

Susanna Eschricht, Samhällsbyggnadskontoret
susanna.eschricht@sodertalje.se

Emma Tibblin, Kultur- och fritidskontoret
emma.tibblin@sodertalje.se

Samhällsbyggnadskontoret, Södertälje kommun

Nyköpingsvägen 26, 151 89 Södertälje • 08-523 010 00 (vxl) • sbk@sodertalje.se • www.sodertalje.se